

Christian Jürgensen Thomsens rejse til Vestjylland i sommeren 1863.

af Stine Wiell

En af de sidste rejser museumsmanden og grundlæggeren af den arkæologiske videnskab i Danmark Christian Jürgensen Thomsen foretog var til Vestjylland og til hertugdømmet Slesvig. Det var i sensommeren 1863. Han var da 74 år gammel og som altid energisk og arbejdsivrig. Thomsen elskede at rejse og havde igennem et langt liv rejst Europa tyndt, når der havde været lejlighed dertil. Der var, når

han skulle deltage i auktioner, bese privatsamlinger eller museer. I hertugdømmet havde han flere ærinder. Et hovedmål var et besøg i »Den kongelige Samling af Nordiske Oldsager« i Flensborg, hvor en af hans gamle elever, Conrad Engelhardt var bestyrer. Et andet hovedmål var et besøg i Ekernførde, hvor en privatsamling, skulle bese. I Vestjylland var målene Henne kirke og endnu et museumsbesøg i Ribe.¹

Thomsen mestrede allerede i 1820erne - og derved som den første - kunsten at »læse i ting«, netop dét, der siden har været alle museumsfolks særkende, i forhold til andre historikere. Hans foretrukne medie var hele livet museet. Han skabte og omordnede de fleste i København. Positionen som museernes nestor var oprindeligt blevet skabt indenfor rammerne af at være blevet udnævnt til sekretær for »Den kongelige Commission til Oldsagers opbevaring« i 1816 og ende som øverste ansvarlige af flere museer i Københavns hjerte. Han døde den 21. maj 1865, 76 år gammel.²

Det er formodentlig ikke som museumsgrundlægger, Thomsen i sin samtid var kendt over det ganske land. Snarere var det vel, fordi Thomsen var en meget velhavende mand. Der er ligesom vi næsten alle idag ved, hvem »de rige« er. Han var inspiration for både H.C. Andersen i bogen OT, og for forfatteren til »Rejsen til jordens Indre« franskmænd Jules Vernes. I fagkredse i ind- og udland var han kendt som en af ophavsmændene til det

Christian Jürgensen Thomsen 1788 - 1865. Officiel tegning af J. V. Gertner 1860. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

banebrydende arkæologiske sk. »treperiode-system«. Efter iagttagelser af oldsagerne havde Thomsen inddelt dem i tre påhinanden følgende perioder, i sten-, bronze- og jernalderen. Inddelingen var ikke blot en grov materialsortering, tingene havde træk i sig som pegede i en retning og som tilsammen viste en udvikling. Thomsen skrev om dette i en lille, men siden meget berømt bog i 1836. Det var »Ledetråd til nordisk Oldkyndighed og Historie«. Den blev oversat til tysk og til engelsk.

Thomsen som brevskriver

Thomsen var hele livet en flittig brevskriver og modtog også gerne breve, når han var på rejse. Han var omhyggelig med at bede om at få posten viderebragt til efterfølgende opholdssted. På denne rejse skrev han mindst 5 breve. Flere af dem er skrevet over flere dage og efterlader det indtryk, at han har skrevet på brev i hver en stille stund. Selv omtalte han i brevene, at han modtog 2 fra broderen Ove T. Thomsen og 2 fra sine medarbejdere i København. »Jeg beder kun om et af de Breve som Bernstorf forlangte af sine Ministre og som var »her er intet passeret«,« skrev han i det allerførste brev han sendte, to dage efter udrejsen. Det virker derfor som om, han delte den danske udenrigsministers ønsker til sine ambassadører, at intet nyt er godt nyt! Men sådan forholdt det sig ikke. I brevene skrev han myndigt til medarbejderne, hvad han forventede, at de skulle tage sig af, og hvad der skulle ligge til, når han kom hjem. Det skete også på denne rejse.

Thomsens efterfølger J.J.A. Worsaae havde mildest talt ikke synderligt høje tanker om sin læremester. Worsaae mente, at Thomsens evne til at udtrykke sig, både på skrift og i tale, var ringe: »Ligesom han skrev en knudret, of-

te ulogisk Bedemandsstil, saaledes vare hans mundtlige Forklaringer hyppig svævende og usammenhængende, og han var ligefrem ude af Stand til, med Klarhed og Skarphed, at danne sig eller rigtig forfølge et større Overblik.«³

Visselig er det rigtigt, at Thomsen både stavede inkonsekvent og kun sjældent anvendte almindelig tegnsætning. Der er også meget langt mellem punktummerne. Han jonglerede i sine sætningsopbygninger ofte tilfældigt frem og tilbage mellem genfortælling i datid og direkte talesprog i nutid. Og dét ovenikøbet midt i en fra begyndelsen anderledes planlagt sætningskonstruktion. For en Worsaae, der på skrift selv udtrykte sig ikke alene næsten altid korrekt men også elegant - og med en sylespids pen -, må Thomsens breve have været en plage at læse.

De første provinsmuseer og besøget i Ribe

Thomsen opfattede og kaldte de museer, som han skabte for sine »børn«, og følgelig også de museer, som deraf opstod, som sine »børnebørn«. »Børnebørnene« var samlingerne i provinsen. Ældst var Oldsagssamlingen i Kiel, skabt i 1833 på grundlag af en deponering på omkring 300 oldsager og middelalderlige genstande fra Det Oldnordiske Museum i København. Så fulgte Samlingen i Flensborg, som var blevet grundlagt i 1852 og allerede fra begyndelsen landets største samling udenfor København. I grunden var Thomsens ældste »barnebarn« en lille samling på 63 oldsager sendt til udstilling på Stiftsbiblioteket i Odense. Her var det meningen, at de skulle supplere en lokal samling på 43 oldsager. Men begge samlinger var næsten blevet glemt, måske fordi de var gemt væk fra omverdenen. Så langt borte var de, at end ikke de mænd, som i 1860 ville grundlægge en oldsagssamling i Odense

kendte til, hverken den lokale samling eller den ældgamle deponering fra 1818, som stadig befandt sig i byen. De 106 genstande var også ganske utilgængelige for almenheden. De lå »på nogle Hylder på Biblioteket og tildækket med tykt Støv«⁴. Det var Oldnordisk Museum i København, som måtte gøre folkene i Odense opmærksomme på den tidligere deponering. Samlingen i Ribe blev grundlagt i 1855.⁵ Så fulgte samlingerne i Odense og Århus i 1860 og året efter endnu en samling i Viborg. Nogle måneder før Thomsens rejse til Slesvig og Vestjylland, som foregik i første halvdel af august, blev der grundlagt nok en oldsagssamling i Ålborg. Også i Altona og på Island blev der i 1863 grundlagt samlinger med hjemlige oldsager.

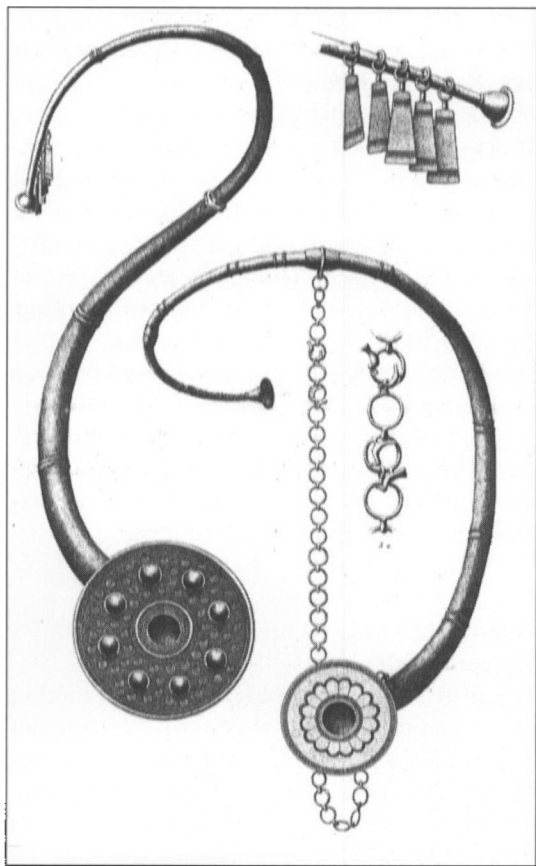
Da Thomsen var i Ribe var samlingen endnu ubetydelig, men viljen til forøgelse havde hele tiden været tilstede hos stifterne. En af dem adjunkt Emil d'Origny ville måske endda gerne have foretaget udgravninger ligesom Engelhardt i Flensborg med stor succes gjorde det. Thomsen havde i alt fald skrevet en længere redegørelse for vanskelighederne ved arkæologiske udgravninger, med udgangspunkt i den pågående undersøgelse af kongehøjene i Jelling.⁶ d'Origny døde samme år og efterfølgeren historikeren J.F. Kinch foretog ikke egne arkæologiske udgravninger. Der var andre måder at forbedre samlingen på. Det kunne være ved forøgelse gennem auktionskøb, bytte med Oldnordisk Museum eller ligefrem deponeringer derfra. Endog »danefæ« blev uddeponeret i Ribe. Kinch fortsatte praksis med det gode forhold til Oldnordisk Museum.⁷ I Ribe anvendte Thomsen 1/2 dag, som han bl.a. delte imellem stiftsøvrigheden og den nyligt afdøde kaptajn Møllers svoger og fortsatte i samme brev: »Ved Skolen var en Samling af etnografiske Gjenstande, hos capt. Möllers

datter mancherley, en lille samling af Oldsager er bevaret ved hospitalet.«⁸ Hospitalet var Skt. Katarinæ kloster, hvortil Den antikvariske Samling var flyttet efter fire år på Kathedralskolen. I 1866 var der 357 protokollerede numre, i 1888 22 år senere 582 numre.⁹ Skønt nogle af de protokollerede numre indeholdt flere museumsgenstande var det, sammenlignet med enkelte af Thomsens andre »børnebørn«, alligevel ingen stor museumssamling. Nuvel! Enhver museumsgænger idag ved, at det ikke er størrelsen, det kommer an på, men kvaliteten.

Den antikvariske Samling i Ribe kunne også smykke sig på anden vis med ordene »Danmarks ældste provinsmuseum«. Men det var først efter tabet af hertugdømmerne i 1864.

Opholdet i Varde og hjemrejsens besværligheder

Turen til Henne kirke kunne forenes med et privat familiebesøg i Varde. Hvad formålet med besøget i kirken konkret var, er ikke opklaret. Thomsen skrev i et brev, at besøget drejede sig om med egne øjne at se »Noget hvorom der nu i to år har været Vrøvl« og i det efterfølgende, at han havde truffet præsten og »saa, hvad jeg burde«. Hennegaard hovedgård med forstrand og kirke var blevet købt af staten i 1829, der straks igen solgte gården fra, men beholdt kirken. I kirkens synsprotokol, kan man erfare, at den var blevet solgt på auktion til et interessantskab af 8 mænd i sognet i 1862.¹⁰ Måske har det været problemer med kirkens bevaringstilstand ved dette salg, som endnu ét år senere var uafklaret. Det kunne tænkes, at Thomsen måske var en slags uvildig vurderingsmand i en eventuel strid mellem køber og sælger. Skønt han selv var yderst diskret med det konkrete i denne sag, skete

Der kendes idag omkring 50 fund af bronzelurer i Skandinavien og Nordtyskland, deraf ca. 30 fra det nuværende Danmark. Indtil midten af forrige århundrede kende man 6 stykker eller tre par. Gengivet kobberstik efter Antikvarisk Tidsskrift 1861 - 1863, København 1864, side 25.

hans besøg i øvrigt ikke diskret. I Varde kunne han ikke gå på gaden uden at blive genkendt. Selv barberen stoppede ham og gjorde ham opmærksom på, at han tidligere havde barberet ham i København. Også i Sottrup på Sundeved var der tidligere på rejsen blevet gjort stads af ham. Hos den fattige eller mindre formuende slægtning, som han besøgte i

Varde, fornøjede den hovedrige gamle mand sig ved at se, at hans slægtning var virksom i sit arbejde og lykkelig med sin kone og to børn.

Thomsen havde et langt livs erfaring i at sortere alt det uvæsentlige fra og stadig kunne forene det nyttige med det behagelige. Hele rejsen varede blot 1 1/2 uge, skønt han nåede både rundt i Slesvig og kom tværs over Jylland. Thomsen foretrak, når det var muligt, de mest moderne transportmidler jernbanen og dampskibet. Det sidste brev påbegyndt Skodborghus og fuldendt i Middelfart samme dag den 19. august om aftenen. Kroen på Skodborghus var i 1863 den kørende posts hovedstation mellem Ribe og Kolding. Det var turens længste og mest anstrengende strækning, fordi transporten foregik med postvognen. Når han så ovenikøbet skulle op kl. 4 om morgenen, kan man ikke fortænke ham i at klage sig en smule: »i går rejste jeg 11 Mil og idag måtte jeg for ei at være Contrair følge med de Andre rejse 13 1/2 Mil og begynde kl 4 om Morgenen.« Men han skrev først dette samme aften fra Middelfart. Han kunne være blevet i Kolding, men havde undervejs følt, at han havde kræfter til at fortsætte. Der var faktisk visse besværligheder som han foretrak frem for andre: »Det er et Held, at jeg slap for Reisen til Gallataflet på Fredensborg - det er ligeså Anstrengende som at køre 13 1/2 Mil over Heden«, skrev han videre i Middelfart, samme aften, som taflet blev afholdt. Thomsen havde formodentlig i mandagsudgaven af Berlingske Tidende læst om det bebudede taflet, hvor ministre, corps diplomatique m. fl. ville blive indbudte.¹¹ Som storkorsridder var Thomsen en selvfølge at indbyde, men han yndede dem ikke.

Tørvegravning og oldsager

I 1861 fandt gårdmand Laust Madsen en nogenlunde hel men velbevaret bronzelur ved tørvegravning i Maltbæk mose, omtrent midtvejs mellem Ribe og Kolding.¹² Den blev erhvervet af Frederik den 7., som i forvejen var i besiddelse af landets største private oldsags-samling. Da dele af endnu én senere fandtes, blev det besluttet at foretage eftergravning på stedet i håb om at finde de manglende dele af lurparret, som endnu måtte ligge i mosen. Men der skulle flere eftergravninger og yderligere to somre til, førend lurerne kunne sættes rigtigt sammen og hver for sig blive hele, selvom de opholdt sig hver sit sted i København.

Den senest fundne var nemlig blevet afleveret til Oldnordisk Museum i Prinsens Palæ sammen med en rapport, som fogeden i Maltbæk havde skrevet. For finderens og budbringerens af sjældne oldsager vil en så speciel begivenhed næsten altid blive husket. Sådan var det for sognefoged Mortensen i Maltbæk. Selvfølgelig måtte han da fortælle Thomsen, at det var ham, som havde skrevet rapporten, da han ved et tilfælde mødte og genkendte ham på gaden.

Intensiveringen af tørvegravningen i forrige århundredes midte er baggrunden for de mange gode oldtidsfund fra moser. Fundene var ovenikøbet som regel usædvanligt velbevare-

Skål fra Maltbæk mose, fundet i 1867. Efter Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1868.

Kong Frederik den 7. ved sin anden oldsagssamling. Den første samling var gået til ved Christiansborgs brand natten til den 18. december 1859. I baggrunden indtager Luren fra Maltbæk en dominerende plads på gavlen af udstillings-skabet med oldsager. På bordet foran majestæten ligger en tegning af siden med kristusfiguren fra Jelling, som kongen synes at vise frem sammen med de få bemalede træstykker fra Jellingundersøgelsen i 1861. Efter J. Magnus Petersen

de. I nogle moser bevares bronze og træ særligt godt. Sådan var det i Thorsbjerg mose i Angel. I Nydam mose på Sundeved fandt inspektøren for Flensborgsamlingen Conrad Engelhardt netop dét, som manglede i Thorsbjerg, jern. Derfor supplerede de to mosefund, som han udgravede næsten sideløbende med hinanden, så godt. At hovedgevinsten i

Nydam mose blev både af træ, og stedet for en eftertid især blev husket på grund af fundet af disse, er en anden historie. Maltbæk mose er i arkæologien kendt for endnu et usædvanligt mosefund, en meget velbevaret emallieret bronzeskål fra jernalderen. Den blev fundet i 1867.¹³

Thomsen havde været i Ribe den 17. august. Han havde foruden museumsbesøgene også aflagt visitter deriblandt hos både biskoppen og stiftamtmanden. Det er ikke utænkeligt at forestille sig, at Thomsen, foruden i det brev han havde sendt fra København den 31. juli, nok engang ville takke stiftamtmand Henrik Chr. Nielsen for dennes medvirken ved fremfindingen af de manglende dele til lurerne fra Maltbæk. Stiftamtmanden var kendt for sin nidkære embedsførelse og indsendelsen af »Danefæ« til Oldnordisk Museum var i forvejen i helt normal gænge i stiftamtet. Det er formodentlig også hans fortjeneste, at der var blevet foretaget eftergravninger i Maltbæk mose efter fundet af den første lur 1861. Det havde også siden ført til flere indsendelser af lurdele til museet. Baggrunden var, at Thomsen 1 1/2 år før Ribebesøget i 1863 indtrængende havde appelleret til stiftsamtmandens hjælp i denne sag, idet han meget gerne ville have flere dele af den sønderbrudte lur. Man kan af brevene forstå, at der var blevet byttet godt og grundigt rundt på delene til de to lurer: »Det Mundstykke som fulgte med hørte til den Kongen fik og er anbragt på denne - nu mangler jeg stedse det Mundstykke der har hørt til denne jeg har liggende i brudstykker [for] ei at tale om, at der formodentlig har været en Kjede ved denne.«¹⁴

Efter Frederik den 7.s død i november 1863 gik Thomsen til grevinde Danner og fik hende til at skænke kongens omfattende samlinger af

meget blandet og højest forskellig kvalitet til offentligheden. Oldsagerne kom til Oldnordisk Museum og først da blev lurparret fra Maltbæk mose forenede, som de havde været det i bronzealderen.

Noter

1. Tre breve i et særligt læg findes i Nationalmuseet, Arkivet vedr. museumshistorie før 1892, Breve fra Christian Jürgensen Thomsen. Andre breve fra denne rejse findes andre steder i samme arkiv, men i modtagerens arkiv. Ved et tilfælde kom Thomsen også på et længere besøg i Nydam mose og overnattede i Sottrup. Om besøget ved Engelhardts udgravning i Nydam mose, opholdet i Flensborg og turen i øvrigt rundt i hertugdømmet Slesvig henvises til en artikel herom i Sønderjyske Årbøger 1992.
2. Hele årgangen af tidsskriftet »Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1988 er et mindeskrift for Christian Jürgensen Thomsen, udgivet i 200-året for hans fødsel. Bogen rummer mangfoldige artikler om de seneste års Thomsenforskning. Der gøres endvidere opmærksom på Jørgen Jensens bog »Thomsens Museum«, København 1992.
3. J. J. A. Worsaae: Af en Oldgrandskers Erindringer, København 1934, s. 62.
4. Victor Hermansen: Tredelingen og Odense, Odense 1960, s. 48.
5. J. F. Kinch om Antikvarisk Samling side 55-57 i J. F. Forchammer: Om Oldnordiske Samlinger, Samlinger til Jysk Historie og Topografi 1866-67, side 48-65.

6. Brev af 13/7 1861, koncept fra Thomsen til d'Origny, Arkivet vedr. Museumshistorie før 1892, Nationalmuseet. Birgitte Kjær: Gensidig afhængighed og godt arbejde, Årbøger 1988, side 195.
7. Bodil Busk Laursen: Den atikvariske Samling 1855-1980, Mark og Montrer 1980, s. 63 ff.
8. Brev af 19. august 1863.
9. K. H. Rosenstand: Provinsens ældste museum, fra Ribe amt 1955.
10. Danmarks Kirker, Ribe amt, Historisk indledning ved Niels Jørgen Poulsen s. 1239 ff, 1984.
11. Berlingske Tidende den 16. august 1863.
12. Antikvarisk Tidsskrift 1861-63, København 1864, s. 24.
13. Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1868.
14. Koncept fra C.J. Thomsen, den 10 februar 1862, Oldsagsmuseets Arkiv, Nationalmuseet. Brevet er tidligere offentliggjort i sin fulde ordlyd i en artikel af Bodil Busk Laursen, Hikuin 7, 1981.

Stine Wiell er født i 1946 og museumsinspektør på Haderslev Museum. Hun er uddannet som forhistorisk arkæolog og som historiker. De senere år har hun især beskæftiget sig med arkæologisk forskningshistorie i det dansk-tyske grænseland. Hun har bl.a. skrevet »Apropos - kongegravninger«, om Frederik den 7's moseudgravninger i hertugdømmet Slesvig, i Slesvigland nr. 2, 1991, »Christian Jürgensen Thomsens rejse i hertugdømmet Slesvig i sommeren 1863«, i Sønderjyske Årbøger 1992, samt senest »Hjerteguld«, om guldsatten fra Skodborg, der blev Thomsens sidste glæde mens han lå for døden, Skalk nr. 1, 1993.